

Антонюк Поліна Євгенівна, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Зубрійчук Володимир Васильович, старший викладач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ДЕЯКИХ ЗРАЗКІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

З огляду на прискорення темпів розвитку всіх сфер життєдіяльності людини, дедалі частіше в процесі розслідування кримінальних правопорушень виникає потреба в застосуванні спеціальних знань для з'ясування обставин, що мають значення для провадження.

Криміналістична наука традиційно розглядає дві форми застосування спеціальних знань: процесуальну (проведення експертизи, залучення спеціаліста, проведення ревізій) та непроцесуальну (технічна допомога спеціаліста, консультації спеціаліста, перевірка за криміналістичними обліками, дослідження спеціаліста). Причому правом ініціювати застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні, відповідно до норм КПК України, наділена як сторона обвинувачення, так і сторона захисту.

Дотримання відповідної правової процедури застосування спеціальних знань (стосується процесуальної форми їх застосування) гарантує можливість використання відповідних результатів як процесуальних джерел доказів.

Особливе місце в системі процесуальних джерел доказів посідає висновок експерта як результат застосування спеціальних знань спеціальним суб'єктом – експертом. Законодавець у відповідних нормах КПК України не лише ретельно регламентує порядок залучення експерта й проведення експертизи, а й встановлює правову процедуру отримання зразків для експертизи, потреба в яких виникає під час виконання ідентифікаційних експертних завдань.

Також окремою процесуальною нормою в КПК України передбачено порядок негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 74 КПК України). Причому, встановлюючи порядок проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, законодавець зазначає, що негласне отримання зразків для порівняльного дослідження може бути здійснено лише в разі, якщо їх отримання відповідно до ст. 245 КПК України неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження (ч. 1 ст. 274 КПК України) та виключно в кримінальних провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (ч. 2 ст. 246 КПК України).

Окрім зазначених процесуальних аспектів, суб'єкт розслідування також має чітко усвідомлювати такі положення:

- негласно можуть отримуватися зразки, необхідні лише для *порівняльного* дослідження, а не для дослідження взагалі (наприклад, у матеріалах провадження наявні певні сліди-відображення, які потребують порівняння з об'єктом-носієм, або частина певної речовини, джерело походження якої необхідно встановити);

- *порівняльне дослідження* за своєю процесуальною суттю не є тотожним *експертизі*, а отже, його результати не є процесуальним джерелом доказів, а мають лише інформативно-орієнтуючий характер;

- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, потребує ретельної організаційно-тактичної підготовки з огляду не лише на конкретну слідчу ситуацію, а на вид зразків, необхідних для порівняння.

Згідно зі ст. 245 КПК України, слід розрізняти:

- зразки з речей,
- зразки з документів,
- біологічні зразки особи.

З огляду на запропоновану процесуальним законом класифікацію, під біологічними зразками особи слід розуміти всі зразки, пов'язані з життєдіяльністю особи як біологічної істоти: зразки відбитків пальців рук, почерку, мовлення та голосу особи, зразки відбитків зубів, відбитків будь-яких поверхонь тіла людини (губ, ліктів, ступней ніг тощо), запахів слідів людини, а також усі зразки біологічного походження в їх «класичному» розумінні (слина, кров, сперма, піт, волосся, нігті тощо).

Ураховуючи особливий характер біологічних зразків особи (такі, що пов'язані з людиною та з обмеженням її прав), а також те, що саме в негласному отриманні таких зразків для порівняльного дослідження частіше виникає потреба під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, для забезпечення ефективності цієї негласної слідчої (розшукової) дії суб'єкт розслідування під час підготовки до її проведення має приділити особливу увагу організації та вибору тактичної лінії поведінки.

Відповідні організаційні заходи зумовлені:

- конкретним видом зразків, які слід отримати, та способом їх отримання;
- соціальним статусом і способом життя особи, зразки якої потрібно отримати;
- процесуальним статусом цієї особи, місцем її перебування (на волі, у місцях тимчасового позбавлення (обмеження) волі);

- життєвим досвідом зазначеної особи, її обізнаністю щодо методів роботи правоохоронних органів;

- рішенням про застосування технічних засобів фіксації процесуальних дій.

Вибір тактичних прийомів під час негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, зумовлений:

- віком і статтю особи, зразки якої заплановано отримати;
- особистісними характеристиками цієї особи (довірливість, настороженість, нервовість, хворобливий або патологічний стан тощо);
- доцільністю мінімізації кількості учасників негласної слідчої (розшукової) дії;
- необхідністю забезпечення відповідних умов отримання та зберігання одержаних зразків;
- потребою в отриманні зразків у кількості, достатній для проведення дослідження;
- необхідністю отримання придатних і відповідних зразків відносно порівнюваних об'єктів.

У кожному випадку негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, та виборі тактичних прийомів проведення цієї процесуальної дії суб'єкт розслідування має пам'ятати про загальні критерії допустимості криміналістичних засобів і методів, а також про положення ч. 4 ст. 274 КПК України: «Повторне отримання зразків здійснюється відкрито згідно з правилами цього Кодексу, якщо втрачається необхідність зберігати таємницю щодо факту дослідження попередніх зразків, отриманих негласно».